

רקע

מלחמת העולם השנייה החלה באירופה ב־1 בספטמבר 1939, עם פלישת גרמניה לפולין. ב־3 בספטמבר 1939 הכריזו צרפת ובריטניה מלחמה על גרמניה. ב־10 במאי 1940 פלשה גרמניה להולנד, בלגיה וצרפת. המערכה בצפון־אפריקה החלה ב־10 ביוני 1940, כאשר איטליה הצטרפה למלחמה לצד גרמניה, נגד צרפת ובריטניה. צרפת נכנעה לגרמניה ב־22 ביוני והותירה את בריטניה לבדה מול גרמניה ובעלות בריתה.

שאיפותיו של מוסוליני בצפון־אפריקה היו ברורות – לכבוש את מצרים ואת המפרץ הפרסי העשיר בנפט – שטחים שהיו שייכים לאימפריה הבריטית. בלוב, שהייתה שייכת לאימפריה האיטלקית, החזיקו האיטלקים צבא בן כרבע מיליון חיילים. מולם, במצרים, עמד צבא בריטי בן כ־36,000 לוחמים בלבד. למרות זאת, הפלישה האיטלקית למצרים הייתה מהוססת ואיטית. מול הפער הכמותי לטובת האיטלקים היה פער איכותי גדול לא פחות לטובת הבריטים.

לאחר כחצי שנה של קרבות השהיה ופשיטות נועזות על הכוחות האיטלקיים פתחו הבריטים במתקפה כוללת, שמוטטה לחלוטין את הצבא האיטלקי, ותוך שלושה חודשים כבשו את מחוז קירֶנְיִיקָה בצפון־מזרח לוב.

מבחינתו של היטלר, מנהיג גרמניה, זירת הים התיכון בכלל וצפון־אפריקה בפרט, הייתה שולית לחלוטין. מעייניו היו נתונים להכנת המערכה החשובה ביותר בעיניו – כיבוש ברית המועצות – שאמורה הייתה להתחיל בקיץ 1941. זירת הים התיכון וכלל זירות המשנה שלה, צפון־אפריקה ומדינות דרום הבלקן, היו עניינה של איטליה. ואולם בעקבות התבוסה הצורבת שנחלו בעלי בריתו האיטלקיים בצפון־אפריקה ובאותה עת גם ביוון, שגם אותה ניסו האיטלקים לכבוש והובסו, נאלץ היטלר להתערב כדי לייצב את המצב בזירה זאת. הוא ביקש להבטיח שבריטניה לא תנצל את התבוסה הכפולה של איטליה כדי לאיים, באמצעות הנחתת כוחות שלה בבלקן, על האגף הדרומי של המתקפה הגרמנית לתוך ברית המועצות. הוא גם חשש שרצף התבוסות עלול לאיים על יציבות המשטר של בניטו מוסוליני, בעל בריתו. היטלר הורה לצבאו לכבוש את יוגוסלביה ואת יוון ולתגבר את האיטלקים בצפון־אפריקה בגיס גרמני אחד. באותה עת החליטו הבריטים לשלוח כוחות ליוון

מפה 1: מרחב הים התיכון וזירת המערכה. צילום הבסיס: Google Earth

על חשבון כוחותיהם בצפון־אפריקה, ואלה החלו להגיע ליוון בתחילת מרס 1941. בינתיים, במהלך פברואר ומרס, הגיעו ללוב הגנרל הגרמני אָרְוִין רֹמְל ואוגדה גרמנית אחת. ההוראות שקיבל רֹמְל היו להגן על השטח שנותר בידי האיטלקים. ואולם בסוף מרס יזם הגנרל מתקפה גרמנית־איטלקית ראשונה, שהדפה תוך שבועיים את הבריטים המופתעים בחזרה לגבול מצרים, למעט כוח בסדר גודל אוגדתי שיותר בעיירת הנמל הלובית טוֹפְרוֹק – כ־120 ק"מ מערבית לגבול המצרי־לובי.

ההתקדמות המהירה מתחה את צירי התחזוקה הגרמניים־איטלקיים עד קצה יכולתם, ורֹמְל נאלץ לעצור להתארגנות ולשיקום כוחותיו, שתוגברו בינתיים בעוד שתי אוגדות. כדי לקצר את נתיבי ההספקה ולהמשיך לתוך מצרים נזקקו הכוחות הגרמניים־איטלקיים לנמל טוֹפְרוֹק שבו תפרוקנה אוניות איטלקיות וגרמניות את התספוקת הדרושה, במקום בנמל טְרִיפּוֹלִי המרוחק כ־1,800 קילומטרים מהחזית. עקב המרחק מְטְרִיפּוֹלִי, כל משאית שהביאה דלק, תחמושת או מצרכים אחרים נזקקה למשאית מלווה שתישא דלק עבורה ועבור עצמה, כדי שהמשאית הראשונה תוכל להביא את מטענה לכוחות בחזית ולחזור לְטְרִיפּוֹלִי. נמל בְּנַגְאָזִי היה רק 450 קילומטרים מהחזית, ועל כן משאית נושאת דלק אחת יכלה לתדלק כמה משאיות שנשאו מטענים מְבַנְגְאָזִי לחזית בטוֹפְרוֹק ובגבול עם מצרים. ואולם נמל זה היה קטן באופן ניכר מהנמל בְטְרִיפּוֹלִי ואפשר היה לפרוק בו פחות אוניות בו בזמן, כך שקצב הפריקה היה איטי בהרבה. התקדמות לעומק מצרים נזקקה לנמל טוֹפְרוֹק, כך שרוב האוניות שנשאו ציוד ותספוקת עדיין נשלחו לְטְרִיפּוֹלִי.

לכן, מצד אחד, רֹמְל נערך לכבוש את העיירה טוֹפְרוֹק ולקלוט כוחות נוספים שנשלחו אליו מגרמניה, ואילו מהצד האחר, הבריטים נערכו להחזיק בעיירה זו בכל מחיר.

במאי 1941 ניסו הבריטים להבקיע את מערך הגנת הגבול הגרמני־איטלקי ולחבור לכוחותיהם הנצורים בטוֹפְרוֹק. התקפתם, מבצע "תמציתיות" (Operation Brevity), נהדפה. ביוני, תחת לחץ כבד של ראש הממשלה וינסטון צ'רצ'יל, ובניגוד לשיקול דעתו המקצועית, נאלץ מפקד פיקוד המזרח התיכון הבריטי, אַרְצִיבֶלְד וִינְל, להטיל התקפה נוספת, גדולה מקודמתה – מבצע "גרזן-קרב" (Operation Battle-Axe). גם ההתקפה הזו נכשלה.

מפה 2: הפלישה האיטלקית למצרים, סתיו 1940.

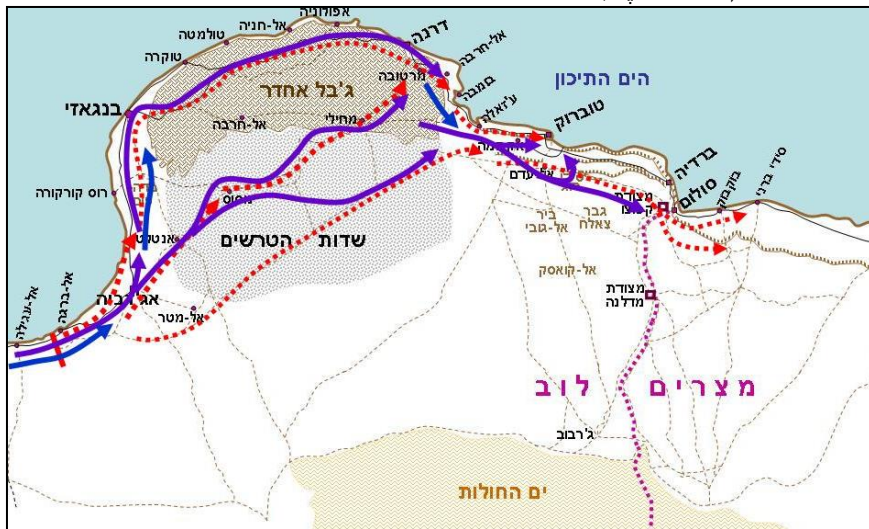
שני המבצעים התבססו על רעיון מבצעי דומה: התקפה חזיתית במישור החוף ותמרון מאגף על שפת הרמה המדברית השולטת על מישור החוף. ואולם בין שתי ההתקפות היו שני הבדלים: במבצע "גרזן-קרב" השתתפו יותר כוחות בריטיים באופן כללי, וגם הוגדל השיעור מתוך הכוחות הבריטיים שהוקצה למאמץ המאגף דרך הרמה המדברית. בשני המקרים, על אף הישגים ראשוניים, נבלמה ההתקפה החזיתית עלידי הכוחות הגרמניים והאיטלקיים שהחזיקו במתחמים המבוצרים של מערך הגנת הגבול, וההתקפה המאגפת הובסה עלידי התקפות נגד של הכוחות המשוריינים הגרמניים. בעקבות התבוסה השנייה הודח וינל. יורשו, קלוד אוקינל, עמד טוב יותר בלחצים של צ'רצ'יל, והתעקש לא לתקוף לפני שישלים את ההכנות שנדרשו לדעתו – כולל הגדלה נוספת של הכוחות הבריטיים. הוא ניצל את הזמן להפקת לקחים, תגבור צבאו, הצטיידות ואימון מחדש של הכוחות שהוגדלו בינתיים ושם שונה מ"כוח המדבר המערבי" ל"ארמיה 8".

במקביל למערכה היבשתית התנהלה מערכה ימית חשובה לא פחות. במערכה זו תקפו כוחות האוויר וכוחות הים הבריטיים את ספינות המשא האיטלקיות והגרמניות שהובילו תספוקת, ציוד וחייילים מאירופה לאפריקה. במערכה זו נהנו הבריטים מכך שהאי מלטה, שהיה אז בשליטתם, שוכן בדיוק באמצע נתיבי התעבורה הימית בין איטליה ללוב. כמו כן, הבריטים נהנו מכך שכל תוכניות התעבורה הימית והאווירית הגרמניות-איטלקיות שודרו עלידי הנציג הגרמני באיטליה למפקדה הגרמנית בצפון-אפריקה באמצעות מצפין מסוג "אֶיִנְגְמָה". הבריטים, אשר פיצחו את ההצפנה, יכלו לארוב לשיירות האיטלקיות והגרמניות והטביעו אוניות רבות, עד שלעיתים במהלך שבועות רבים אף אונייה לא הצליחה להגיע ליעדה. להצלחות ולכישלונות במערכה הימית היו השלכות ניכרות ומיידיות על הכוחות הנלחמים בצפון-אפריקה – לעיתים הוגבלה מאוד יכולת הלחימה של הכוחות הגרמניים-איטלקיים עקב מחסור חריף בדלק, בתחמושת ובחלקי חילוף ואפילו בטנקים, תותחים ומשאיות בשלבים קריטיים בלחימה.

מפה 3: מתקפת הנגד הבריטית, חורף 1940 – אביב 1941.

מפה 4: המתקפה של רומל, אביב 1941.

מפה 5: המערכה על טוברוק: מבצע 'תמציתיות', מבצע 'גרזן קרב', קיץ 1941.

צילום 1: רגלים בריטיים מתחפרים ליד נמל טוברוק.

